

מהו חוק העונשין ובמה הוא עוסק?

חוק העונשין הוא הבסיס להתנהלותו של המשפט הפלילי בישראל, ובו קיימות הוראות יסוד לצד שורה ארוכה של עבירות ועונשיהן. מדובר בחוק שנחקק כבר לפני כארבעים שנה על בסיס המשפט האנגלי, ולאור שורת שינויים שנעשו בו לאורך השנים, כולל לאחר חקיקתו. עו"ד אסף דוק מסביר על אופיו ומהותו של חוק העונשין הישראלי.

מתי נחקק חוק העונשין הישראלי ועל איזה בסיס?

גם בשנים שלפני הקמת המדינה התנהלו הרשויות על פי כללים מוסכמים, כאשר עד לשנת 1936 הבסיס היה הקודקס העות'מאני הפלילי. במסמך זה באו לידי ביטוי היבטים של החוקה הצרפתית וכן של חוקים מוסלמים, ועל פיהם נשפטו תושבי הארץ. יחד עם זאת, לאחר מלחמת העולם הראשונה עברה השליטה בארץ ישראל מהעות'מאניים לאימפריה הבריטית, וכמו במקומות רבים בעולם גם כאן הכניסו הבריטים שינויים המבוססים על המקובל בממלכה. אחד מהם היה ביטול הקודקס הקודם והכנסת פקודה פלילית שהתבססה על המשפט הבריטי. בשנת 1948 ניתנה הכרזת העצמאות של מדינת ישראל ומנהיגיה החליטו להשאיר את המשפט הפלילי הקיים על כנו. יחד עם זאת, לאורך השנים נעשו בפקודה הבריטית לא מעט שינויים, עד שכעבור כ- 30 שנה בשנת 1977 שולב גם הנוסח העברי בשינויים לכדי חוק העונשין.

במה עוסק חוק העונשין - הגדרות יסוד

בחוק העונשין יש יותר מחמש מאות סעיפים שונים המתווים את עקרונותיו של המשפט הפלילי, וכמו כן מפרטים את העבירות הפליליות ועונשיהן. תחילתו בהוראות יסוד המגדירות את תחולת המשפט והענישה בישראל, למשל על ידי הגדרת עבירות חוץ ועבירות פנים. על פי החוק, עבירת פנים היא זו שנעשתה במקצתה או כולה בשטח ישראל, לרבות רצועת מי החוף וכלי השייט והטייס הרשומים במדינה, ועליה יחולו תמיד דיני העונשין של ישראל. מאידך, עבירת חוץ היא זו שנעשתה מחוץ לשטח ישראל ועליה לא יעמוד אדם לדין במדינה, אלא אם המעמיד לדין הוא היועץ המשפטי לממשלה או שנתן לכך את הסכמתו לפי עניין העבירה לציבור. יחד עם זאת, דיני העונשין של ישראל אכן חלים על עבירות חוץ אם העבירה בוצעה כנגד המדינה, למשל כנגד ביטחון המדינה, סדרי המשטר בה, הפעילות התקינה של רשויותיה, רכוש וכלכלתה. כמו כן, הדינים יחולו כנגד מי שביצע עבירת חוץ כנגד העם היהודי, כגון פגיעה בחיי אזרחים ישראלים, חירותם ורכושם, בחיי יהודים, רכושם וחירותם, ואף על עבירות הקשורות בהכחשת השואה. מעבר לכך, הוראות היסוד עוסקות בשורה ארוכה של נושאים נוספים, כגון היסוד הנפשי של עבירות, אחריות פלילית וסייגים לאחריות פלילית, דרכי ענישה, השיקול השיפוטי ועוד.

העבירות הקיימות בחוק העונשין ועונשיהן

כאמור, לאחר החלק הראשון שבו ניתנות הוראות שונות, עובר חוק העונשין לעסוק בעבירות מסוגים שונים שעליהן חל הדין הפלילי. עבירות אלו מחולקות לפי נושאייהן לפרקים נפרדים, כאשר לגבי כל עבירה פלילית מתוארים יסודותיה, תנאיה והעונשים הקבועים בגינה בניסיונות רגילות ומחמירות. הפרקים נחלקים ל: עבירות על ביטחון המדינה, סודות רשמיים ויחסי חוץ, פגיעה בסדרי חברה ומשטר, פגיעה בסדרי שלטון ומשפט, פגיעות גוף, רכוש, זיוף כספים, עבירות קלות, הכנה וקשר. יש לציין כי חוק העונשין אינו כולל איסורים על ביצוע מעשים, אלא "מקרים ותגובות", כלומר אם עושה אדם מעשה מסוים אזי הוא צפוי לענישה כזו או אחרת. לבסוף, חשוב לדעת כי העבירות המנויות בחוק העונשין הן במרבית המקרים המרביות שניתן להטיל. כלומר, בית המשפט אינו חייב להטילן על מורשעים וניתן לו להפחית מהן, אך אסור לו לקבוע ענישה חמורה יותר מהאמור בחוק.